

Ydre motivation versus menneskeligt engagement

Af Claus Steensgaard

Børns og voksnes engagement negligeres i konkurrencestaten

Den politiske regulering af bl.a. daginstitutions- og skoleområdet overser den eksistensfilosofiske grundpointe, at den menneskelige drivkraft er lidenskab og engagement. For på stort set samtlige politikområder – ikke mindst inden for social-, skole- og uddannelsespolitikken – er nøgleordet *mobilisering*. Sprogtests, læreplaner, en mangfoldighed af pædagogiske og didaktiske koncepter, nationale test, elevplaner og de aktuelle politiske ambitioner om at indføre minimumskarakterer for optagelse på ungdomsuddannelserne osv. er eksempler på, hvordan børn, unge, pædagoger og lærere søges motiveret gennem *incitament*. Problemet er, at det begrænser menneskers udfoldelsesmulighed, idet man forhindres i selv at sætte dagsordenen i sin tilværelse – at forfølge sin lidenskab og at realisere sit unikke potentiale. Den indsigt udfoldede allerede Rousseau i 1762 i bogen ”Emil eller om opdragelse”.¹⁾ Pointen er, at (ud)dannes mennesket i lyset af et tilfældigt samfundsmæssigt billede, negligeres den enkeltes udviklingspotentiale og ret til autonomi. På et samfundsmæssigt niveau betyder det, at man også hæmmer kritiske, visionære og innovative udfoldelsesmuligheder, som på længere sigt er en trussel mod den selv samme konkurrencestat.

For at åbne analysen af hvad det er for eksistentielle betingelser, konkurrencestaten stiller mennesket overfor, vil jeg indlede med nedenstående citat af Søren Kierkegaard:

”Af alle latterlige Ting forekommer det mig at være det allerlatterligste at have travlt i Verden, at være en Mand, der er rask til sin Mad og rask til sin Gjerning. Naar jeg derfor seer en Flue i det afgjørende Øieblik sætte sig paa en saadan Forretningsmands Næse, eller han bliver overstænket af en Vogn, der i endnu større Hast kjører ham forbi, eller Knippelsbro gaaer op, eller der falder en Tagsteen ned og slaer ham ihjel, da leer jeg af Hjertens Grund. Og hvo kunde vel bare sig for at lee? Hvad udrette de vel, disse travle Hastværkere? Gaaer det dem ikke som det gik hiin Kone, der i Befippelse over, at der var Ildløs i Huset, reddede Ildtangen? Hvad Mere redde de vel ud af Livets store Ildebrand?”
(Kierkegaard, 1994: 28)

Det er ikke uden ironi Kierkegaard, gennem Victor Eremita, fører pennen her. Men bag ved ironien ligger der som bekendt et hjertesuk, og hvad mon det går ud på?

Tegning: Jens Nex, Aarhus Stiftstidende.

Mangel på perspektiv og lidenskab

For det første mangler der perspektiv. Det er lattervækkende, eller måske snarere tragisk, ikke at vide *hvorfor* man har travlt. Det tragiske ligger i, at manden – og med ham hele samfundsudviklingen – ikke aner, hvor han er på vej hen. Han har en masse vigtige ting for, der er deadlines der skal overholdes, og det hele er nok så betydningsfuldt – men er det egentlig det, og hvor kommer denne betydningsfuldhed fra? Ikke fra konkurrencestaten, idet den ikke har et normativt formål, som Ove Kaj Pedersen har gjort opmærksom på.²⁾ Jo, kunne man indvende, den vil sikre vores velstand gennem en god konkurrenceevne – men velstand er ikke et formål, det er et middel til noget andet, som allerede Platon fastslog i ”Staten”. Men er den så ikke til for at sikre vores velfærd? Kun i det omfang velfærden bidrager til at forbedre konkurrencen – hæmmer velfærden evnen til at konkurrere, går det ikke. Velfærd er altså en investering – dvs. også et middel. Konkurrencestaten har ikke noget normativt formål, det eneste den har er en strategi for, at den vil fremad. Nu er det ikke sikkert, at en stat overhovedet behøver at have et formål, men det bliver et problem, når den så alligevel vil have os alle til at forfølge dens strategi – og det vil den i høj grad inden for bl.a. social-, skole- og uddannelsespolitikken.

For det andet ser vi i citatet en fundamental mangel på menneskelig lidenskab. Problemet er, at den travle mand ”følger med udviklingen”, gør karriere, bliver måske endda direktør, men han har endnu ikke overvejet, hvad han egentligt selv vil. Han er med Kierkegaards begreb en spidsborger, som nok får anerkendelse i et samfund, men som i realiteten er fuldstæn-

dig umyndiggjort, idet han ureflekteret har underlagt sig et samfundsperspektiv og har internaliseret dets opfattelse af, hvad der er normalt/unormalt, rigtigt/forkert, godt/ondt.

For Kierkegaard, som hos Rousseau, er lidenskab imidlertid et kernebegreb. For dem begge gælder, at et menneske først bliver et subjekt ved at være lidenskabeligt tilstede i verden. Pia Søltoft, lektor i etik og religionsfilosofi – og indgående Kierkegaard kender – understreger i sin nyeste bog denne grundpointe: ”Subjektivitetens værste fjende er *indifferens*. Lidenskabsløshed. Spidsborgerlighed. Derfor betoner han [Kierkegaard] et andet væsentligt aspekt ved subjektiviteten. Subjektivitet er lidenskab” (Søltoft, 2015: 76-77). Og samme sted understreges det tillige, at ”Subjektiviteten er en stræben”.

Dagtilbud og skole skal ægge og skabe rammer for, at børn og unge finder og forfølger deres indre drivkraft, og netop ved at udfolde den, bliver vi os selv. Kun ved at realisere denne lidenskab kan børn og unge opnå autonomi – kun ved at ville noget, håbe noget, føle sig forpligtet af noget, har de mulighed for selv at udstikke en retning for deres tilværelse.

Konkurrencestatens bolsjepædagogik

Det er i forhold til dette eksistentielle vilkår, at konkurrencestaten tager fejl, bl.a. inden for dagtilbud og skoleområdet. Ved så entydigt at fokusere på mobilisering som styringsstrategi – konkret ved at opstille incitamenter og tilskyndelser over for evalueringer og tests – bliver den paradoksalt nok muligheds-*begrænsende*.

Bolsjepædagogik handler altså om at forføre et menneske til at gøre noget, det ellers ikke selv ville have gjort. Det kan være vores pligt som forældre at handle strategisk, hvis vi vel at mærke er drevet af et moralsk eller emancipatorisk sigte. Har vi som forældre – eller som samfund – ikke et sådan sigte, kan der være tale om overgreb.

Står ovennævnte til troende, er konkurrencestatens instrumentelle tilgang til politisk regulering et grundlæggende opgør med det menneskesyn, vi har set siden oplysningstiden – og det skifte finder i realiteten sted uden en bred offentlig debat. Det ensidige fokus på motivation, uden at staten kan appellere til et fællesgjort normativt perspektiv, gør mennesket til *middel* for den ’nødvendige’ politik. Den kritik er rejst af formanden for Dansk Psykologforening Eva Secher Mathiasen³). I det praktiske imperativ formulerer Kant det som følger ”Handel således, at du altid bruger menneskeheden, [...] altid tillige som formål, aldrig blot som et middel” (Kant, 1993: 63). I betoningen af at mennesket eksisterer som et formål i sig selv, ser vi inspirationen fra Rousseau. Begge understreger altså menneskets ukrænkelighed samtidig med at de påpeger, at netop denne respekt er forudsætningen for udvikling af autonomi.

Negligering af dannelse i uddannelse

På afgørende punkter gør konkurrencestaten op med traditionen fra Rousseau og Kant – ikke mindst i forhold til de to pointer, at mennesket er ukrænkeligt og at det skal opnå autonomi.

Hvor velfærdsstatens formål var at sikre det enkelte menneskes autonomi ved at give alle lige muligheder for at udfolde sin version af det gode liv, vil konkurrencestaten alene sikre konkurrenceevne på et globalt marked.

Har mennesket behov for at udfolde et eksistentielt potentiale, er det i egentlig forstand ikke konkurrencestatens opgave at skabe rammerne. Derimod ses mennesket som egennyttigt og opportunistisk. Det lader sig ikke motivere af etik, men søger muligheder for at realisere sin egennytte. Overvejelser om realiseringen af det gode liv synes ikke at være væsentlige, da forudsætningerne herfor, må forstås indfriet, når blot alle bidrager (mere) succesfuldt i den globale konkurrence. Når det samfundsmæssige mål om konkurrencedygtighed er *givet*, bliver statens opgave – i diametral modsætning til Rousseau – at *forme* mennesket i dette billede. Følgelig skal mennesker motiveres af incitamenter og tilskyndelser, der retter sig mod realiseringen af den samfundsmæssige bestemmelse, konkurrencekraft. For konkurrencestaten bliver det entydige fokus på lærermålstyret *uddannelse* derfor vitalt.

Når dannelsesperspektivet i disse år er uinteressant skyldes det, at hvis 'engagement' og 'autonomi' går 'for vidt', så udfordres konkurrenceparadigmet. Trækker vi på skulderne af den sidste evaluering, tager på dannelsesrejse, uddanner os for at berige livet, eller slet og ret stiller os tilfreds med vores indsats og tilværelse, er det i en konkurrenceoptik kontraproduktivt.

Min pointe er, at konkurrencestaten skyder sig selv i foden ved at negligere dannelsesperspektivet i uddannelserne. Det er netop den menneskelige lidenskab, som var så vital for Kierkegaard, der er samfundets altafgørende produktivkraft. Den skal have de bedst mulige udviklingsbetingelser i vore daginstitutioner, skoler og uddannelsessektor. Mennesket skal have mulighed for at udvikle hele dets potentiale. Vi skal skabe rammer for, at børn udvikler sig forskelligt. Der skal være rum for de skæve ideer, nørdede interesser og vilde projektopgaver. For menneskers kritik og utopiske ideer – også selv om disse ideer ikke synes at have relevans for en konkurrencestats kortsigtede nyttetænkning. Kun på den måde kan et samfund udfordre sig selv. Og aldrig har der vel været større behov for, at vi gør netop det.

Kinesernes fuldstændige realisering af den perfekte konkurrencestat er ikke løsningen.

Udfold menneskets engagement

Dog står vi i en international konkurrencesituation som vi vel, uanset politisk observans, må tage ad notam. Jeg lægger derfor op til at håndtere spændingsfeltet mellem lidenskab og dannelse på den ene side og mobilisering og konkurrence på den anden, dialektisk. Det skal forstås på den måde, at vi på den ene side ikke kan gøre op med Kierkegaards, Kants og Rousseaus pædagogik- og dannelsessyn, men at vi på den anden side heller ikke kan formulere en pædagogik og uddannelsespolitik, der idealistisk negligerer, at Danmark er en del af den globaliserede økonomi.

Syntesen i dialektikken bliver **engagement** som (ud)dannelsens og pædagogikkens omdrejningspunkt. Med engagement kan vi forskyde ydre motivation til en indre eksistentiel drivkraft som på en og samme gang kan realisere idealerne om dannelse samtidigt med, at konkurrencestaten kan beholde sit krav om mobilisering og innovation. Ja pointen er, at engagement, selv ud fra et rent utilitaristisk perspektiv, vil være at foretrække, idet det frigør en meget bredere palet af menneskeligt potentiale.

Men det helt afgørende er selvfølgelig, at vi derved stræber mod et samfund, som sikrer menneskets mulighed for at efterstræbe sin egen vision af det gode liv. Det kræver, at vi bytter om på rangforholdet – at det er autonome, selvstændige og engagerede individer, der udstikker rammerne for den samfundsmæssige udvikling. Det kræver, at vi på daginstitutioner, skoler og på de videregående uddannelser får fokus på, hvordan vi lokaliserer, motiverer, understøtter, udvikler og dokumenterer menneskeligt engagement. Der skal udvikles formative evalueringsmetoder til både dagtilbud og skole, der understøtter og kvalificerer børns forskellige udviklingspotentialer. Dette er et helt nødvendigt supplement til den læringsmålstyrede undervisning, pædagogisk-didaktisk koncepttænkning og til den forkærlighed for summative evalueringsformer, der har præget feltet de sidste 15-20 år. Og – vil jeg, med Kirkegaard hævde – en helt afgørende forudsætning for at vi som mennesker, i det mindste kan sigte efter lykken.

REFERENCER:

- Kant, Immanuel (1993) *Grundlæggelsen af moralens metafysik*, Hans Reitzels Forlag.
 Kierkegaard, Søren (1994) *Enten Eller*, Bind 1, Gyldendal.
 Søltøft, Pia (2015) *Kunsten at vælge sig selv – Om Kierkegaard, Coaching og lederskab*, Akademisk Forlag.

NOTER:

1. Se f.eks den lidt ældre, men fremragende introduktion til Rousseaus tænkning: "Rousseau" af Gad, Carl. GEG Gads Forlag 1961 s. 57 ff.
2. Se Pedersen, Ove Kaj, "Konkurrencestaten", Hans Reitzels Forlag 2011 s. 39.
3. Der henvises til den opsigtsvækkende udgave af 'Debatten' på DR2, den 23.10 – 2015.

Claus Steensgaard er lektor ved VIA UC.